

Sociālo reprezentāciju pētījumi: kvalitatīvās pētniecības metodes

Rolands Bortaščenoks

5. Starptautiskā zinātniski praktiskā konference
VESELĪBA UN PERSONĪBAS ATTĪSTĪBA:
STARPDISCIPLINĀRĀ PIEEJA 2019.gada 26.aprīlī

Sociālo priekšstatu teorija

(theory of social representations)

Seržs Moscoviči (Serge Moscovici)

- ❖ S. Moskoviči aizsāktā sociālo priekšstatu teorija veidojās, pētot priekšstatus par psihoanalīzi Francijas sabiedrībā 20.gadsimta 50. gados. Pirmais viņa raksts “La Psychanalyse — son image et son public” tika publicēts 1961. gadā franču valodā.
- ❖ Pirmais angļu valodā tulkotais raksts par sociālo priekšstatu teoriju tika publicēts tikai 1981. gadā (Moskovici, 1981).
- ❖ Savos agrīnajos darbos S. Moskoviči sociālos priekšstatus definēja kā „**vērtību, ideju un paradumu sistēmu**”. Vēlākajos darbos sociālie priekšstati tika aprakstīti, kā „**jēdzienu, apgalvojumu un skaidrojumu kopums, kas rodas ikdienas dzīvē starppersonu komunikācijas gaitā.**” (Moscovici, 1984).



Sociālo priekšstatu teorija

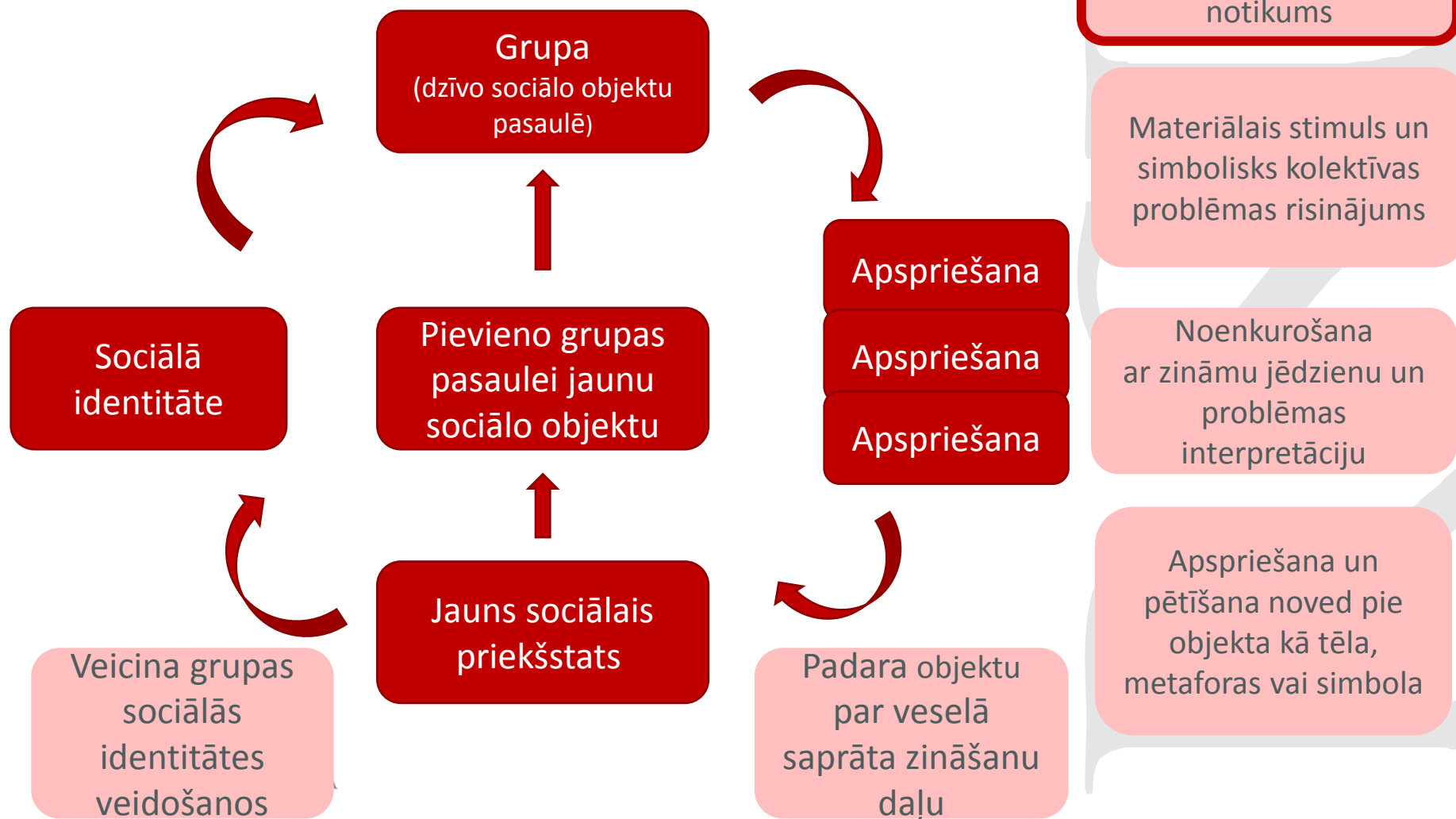
(theory of social representations)

Seržs Moscoviči (Serge Moscovici)

- ❖ SP ir veselā saprāta “teoriju” formā sabiedrībā vispārpieņemtās sociālās idejas, kuru galvenā funkcija ir padarīt pasauli jēgpilnu un atvieglot komunikāciju.
- ❖ SP nepārstāv vienkārši “uzskatus par”, “tēlus”, vai “attieksmi pret”, bet gan “teorijas” un zināšanu “nozares”, gatavas atklāt un organizēt realitāti” (Moscovici, 1981).
- ❖ SP ir sava veida atskaites punkti, kas nodrošina perspektīvu, no kuras indivīds vai grupa var vērot un interpretēt notikumus, situācijas utt. Šie atskaites punkti balstās uz jēdzieniem, ko cilvēks izmanto komunikācijā ar citiem indivīdiem (Moscovici, 1981).

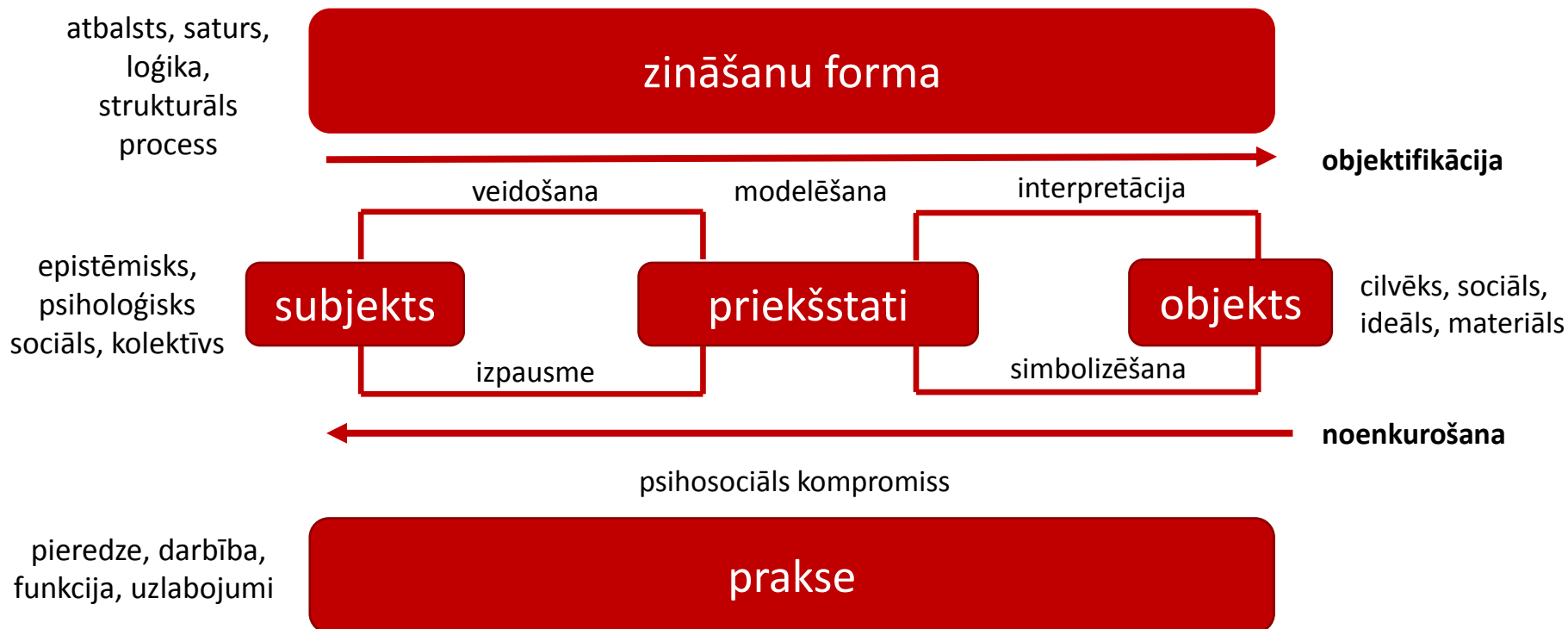
Sociālo priekšstatu socioģenēze

(Wagner, 1999)



Sociālo priekšstatu pētījumu lauks

(pēc Jodalet, 1991)



Ko var pētīt sociālo priekšstatu teorijas ietvarā?

Iespējas

- ❖ SP teorija pieļauj pētniecībā izmantot plašu metodoloģiju klāstu, savienojot kvalitatīvās pētniecības metodes ar kvantitatīvajām (Jodelet, 2008).
- ❖ SP ietvaros var pētīt attieksmi, priekšstatus, objektifikāciju, noenkurošanu.
- ❖ Priekšstatu funkcijas, kas saistītas ar sociālo identitāti, pieredzi, nodarbošanos.
- ❖ Sabiedrībā nozīmīgu sociālo priekšstatu saturu, struktūru.
- ❖ Sociālo priekšstatu veidošanos un attīstību ontogēnēzē



Ko var pētīt sociālo priekšstatu teorijas ietvarā?

Piemēri

- ❖ Atbilstoši pētījuma objektam var izdalīt trīs biežākās pētījumu jomas – darbs, izglītība, veselība.
- ❖ Fokusā galvenokārt ir bērni, vecāki, studenti, skolotāji, pacienti, aprūpes saņēmēji, ārsti, zobārsti, medicīnas māsas.
- ❖ Tēmas “ķermenis”, “taisnīgums”, “grupas”, “cilvēktiesības”, “psihiskā slimība”, “AIDS”.
- ❖ Papildus klasiskajām pētījumu tēmām parādās jaunas tēmas “dzimte”, “ekonomiskā krīze”, “vide”, “ekonomika”, “homoseksualitāte”, “globalizācija”.

Kā pētīt sociālos priekšstatus?

Seržs Moscoviči (Serge Moscovci)

- ❖ Uzskatīja, ka jāpēta jaunu zināšanu apgūšana un to apvienošanās ar jau esošajām zināšanām komunikācijas ceļā.
- ❖ Izvirzīja vairākas metodoloģiskās prasības sociālo priekšstatu pētījumu veikšanai:
 - 1) materiāls ir jāiegūst no ikdienas sarunām;
 - 2) sociālie priekšstati ir jāuzlūko kā realitātes no jauna radīšanas (re-creating) līdzekļi;
 - 3) sociālo priekšstatu raksturs īpaši atklājas krīžu situācijās, kad grupu vai tās tēlu skar pārmaiņas;
 - 4) cilvēki, kas rada šādus priekšstatus, ir jāuztver kā zinātnieki-amatieri – mūsdienu ekvivalenti šādu zinātnieku-amatieru biedrībām, kas pastāvēja pirms simts gadiem.



Kā pētīt sociālos priekšstatus?

Seržs Moscoviči (Serge Moscovici)

Metodoloģiskie principi:

- 1) materiāls ir jāiegūst no ikdienas sarunām, iegūstot atbildes uz jautājumiem „Kas tas ir?” („*What's it all about?*”), „Kāpēc tas tā notika?” („*Why did it happen?*”), „Kāpēc viņš to darīja?” („*Why did he do it?*”), „Kāds bija rīcības nolūks?”, („*What was the purpose of that action?*”);
- 2) tos jāuzlūko kā jaunas realitātes radīšanas līdzekļus (*re-creating*), t.i., caur sazināšanos indivīdi un grupas sniedz jeb rada idejas un tēlus, klasificētas un vārdos nosauktas sistēmas;
- 3) fenomeni un cilvēki, ar kuriem mēs dalāmies ikdienas dzīvē, nav parasti, neapstrādāti fakti, bet ir kolektīvi, institucionāli, u.c. produkti vai personificējumi. Visa šī realitāte ir radīta no kaut kā un radīta priekš vēl kā, jeb priekš citiem. Un to raksturs īpaši atklājas krīžu situācijās, kad grupu skar pārmaiņas; cilvēki, kas rada šādus priekšstatus, ir jāuztver kā zinātnieki – amatieri;
- 4) cilvēki, kas rada priekšstatus, ir kā amatieri „zinātnieki” un grupas, ko viņi veido, ir kā mūsdienu ekvivalents amatieru izglītotajiem (Moscovici, 1984).



Kā pētīt sociālos priekšstatus?

- ❖ U. Fliks uzsver, ka ikdienas sarunas var veiksmīgi aizstāt ar atbildēm uz atvērtajiem jautājumiem (Flick, 2000).
- ❖ Oriģinālās pētniecības tehnikas, lai apzinātu nozīmes izpausmes, ir mutiskās brīvās asociācijas metode, kas tiek kombinēta ar nedirektīvu vai vidēji strukturētu interviju un aptauju (Jodelet, 2008).
- ❖ Noenkurošanu, jeb nosaukuma došanu, var pētīt ar brīvo asociāciju analīzes palīdzību.
- ❖ Objektīvāciju, jeb objekta «pieradināšanu» var izzināt ar saunu palīdzību (Moskovici, 1981).
- ❖ Pētījumam ir jābūt teorētiski pamatotam, strukturētam un sistemātiskam, praktiski saistītam ar sociālo vidi (Jodelet, 2008).



Sociālo priekšstatu pētījumu stratēģijas

- ❖ SP pētījumos biežāk izmanto kvalitatīvo pētījumu stratēģiju datu ieguvē un jauktu stratēģiju iegūto datu analīzē.
- ❖ Piemēram SP izzināšana psihiskās veselības aprūpes kontekstā visbiežāk tiek veikta strukturālās sociālo priekšstatu pētījumu paradigmas ietvaros, izmantojot sakārtotu izsaukto verbālo asociāciju metodi (Hierarchical Evocations Method) (Abric, 1994; de Sa, 1995; Lo Monco, 2014).

Sociālo priekšstatu pētījumu konferenču pārskati franču valodā, analīze (1992-2012)

(Madiot, 2013)

Sociālo priekšstatu subkategorijas	Pētījumu skaits
Sociālie priekšstati	1863
Priekšstati	1094
Profesionālie priekšstati	44
Kolektīvie priekšstati	16
Sociāli telpiskie priekšstati	11

Sociālo priekšstatu teorētiskās paradigmas	Pētījumu skaits
Strukturālā	268
Socio- ģenētiskā	149
Dinamiskā	56

Sociālo priekšstatu pētījumu konferenču pārskati franču valodā, analīze (1992-2012)

(Madiot, 2013)

Datu analīzes metodes	Pētījumu skaits
Tekstu analīze ar datorprogrammām	104
Statistiskās analīzes metodes	65
Kontentanalīze	60

Datu ieguves metodes (biežākās)	Pētījumu skaits
Aptaujas	249
Intervijas	199
Verbālās asociācijas	112
Fokusgrupas	31

Sociālo priekšstatu pētījumu konferenču pārskati franču valodā, analīze (1992-2012)

(Madiot, 2013)

- ❖ No 1992. gada līdz 2003. gadam pētnieki savus pētījumus reti apzīmēja kā kvalitatīvos pētījumus, bet turpmākajos gados kvalitatīvo pētījumu stratēģiju varēja saskatīt arvien biežāk (186 gadījumi).
- ❖ Pētnieki nereti norāda, ka pētījuma ietvaros veikts eksperiments (57 gadījumi).

Kvantitatīvā vai kvalitatīvā pētījumu stratēģija?

- ❖ SP tiek izmantotas dažādas pētījumu metodes, gan kvalitatīvas, gan kvantitatīvas.
- ❖ SP teorija pati par sevi nediktē ne pētījumu stratēģiju, ne datu ieguves, ne datu analīzes metodes.
- ❖ Daudzos sociālo priekšstatu pētījumu gadījumos kvalitatīvās pētījumu metodes ir piemērotākas, lai gan, metožu izvēlei galvenokārt ir jābalstās uz pētījumu jautājumiem (Gaskell and Bauer, 2000; Flick, 2014).

Paldies par uzmanību!

www.rsu.lv

RSU